

PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ ULUSLARARASI GÖÇMENLER VE MÜLTECİLERLE* İLGİLİ DURUM

Bilindiği gibi salgın durumunda özel gereksinime sahip savunmasız gruplara yönelik özel politikaların geliştirilmesi ve hizmetlerin titizlikle ele alınması büyük önem taşımaktadır. COVID-19 ile mücadele herkesi kapsayacak şekilde ve tüm tarafların ortak çaba ve dayanışması ile gerçekleşebilir. Bu amaçla farklı kaynaklardan yararlanarak bu kısa durum değerlendirme raporu hazırlanmıştır.

Türkiye'deki mültecilere ve uluslararası göçmenlere dair istatistikler

Türkiye'de son 10 yılda farklı nedenlere bağlı olarak mültecilerin ve uluslararası göçmenlerin sayılarında hızlı bir artış meydana gelmiştir. Suriye'de devam eden savaşın sonucu olarak İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre Türkiye'de 3,6 milyon "geçici koruma" altında Suriyeli bulunmaktadır. Kayıtlı olan bu grubun sadece %1,8'i kamplarda yaşamaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıtlı yaklaşık 370.000 şartlı mülteci bulunmaktadır. Bu mültecilerin çoğunluğu Afganistan ve Irak'tan gelmektedir. Uluslararası göçmenler grubunda Türkiye'de eğitim, turistik, iş ya da aile yakınları sebebi ile ikamet alan kişiler bulunmaktadır. Bu grupta bulunan kişilerin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne göre toplam sayısı yaklaşık 1,1 milyondur. Göç İdaresinin düzensiz göçmen olarak kayıtlara geçtiği yaklaşık 450.000 kişinin bir kısmı da hala Türkiye'de bulunmaktadır. Bütün bu sayıları göz önüne aldığımızda Türkiye'de farklı hukuki statülerde yaklaşık **5,5 milyon mülteci ve uluslararası göçmen** bulunmaktadır.

Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerine Erişim

Bu kişilerin sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim şartları halen sahip oldukları statüye göre farklılık göstermektedir:

- "Geçici koruma" altındaki Suriyeliler ve şartlı mülteciler Göç İdaresi Müdürlüğü'nün öngördüğü şehirde yaşadıkları sürece Genel Sağlık Sigortasından (GSS) yararlanabilmektedirler. Birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında bir kısmı Göçmen Sağlığı Merkezlerinde (GSM) sunulan hizmetlerden yararlanırken bir kısmı aile hekimliklerine başvurumaktadırlar. Buna karşın iş, sosyal ağlar ya da farklı nedenlerle Göç İdaresi tarafından belirtilen şehirlerde ikamet etmeyen "geçici koruma" altındaki kişiler ve şartlı mülteciler genel GSS'nden yararlanamamaktadırlar.
- Resmi Gazete'de 24.12.2019 tarihli 30988 sayılı yayımlanan kanun ile Türkiye'de bir yıldan beri bulunan ve 18 yaş üstü uluslararası koruma statü başvurusu olan veya sahibi kişilerin genel sağlık sigortaları sonlandırılmıştır. 1 Ocak 2020 itibari ile ödeme imkanı olmadığını belgeleyebilen kişiler dışındakiler genel sağlık sigortalarını kendileri ödemeleri gerekmektedir.
- Farklı nedenlerle ikamet başvurusu yapan düzenli göçmenler (örneğin iş, turistik, öğrenci ya da aile ikamet izni) Türkiye'de kaldıkları süreçte özel sağlık sigortasından ya da genel sağlık sigortasından yararlanmaktadırlar.
- Kayıtsız/belgesiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinde bu kişileri kapsayan bir mevzuat bulunmaması nedeni ile sorun yaşamaktadırlar. Hastanelerde acil durumlar dışında erişimleri yok denecek kadar kısıtlıdır. Acil durumlarda ise bazı hastaneler sağlık turizmi genelgesini uygulamakta, bazı hastaneler ise sağlık sigortası olmayan bir kişi gibi değerlendirmektedir. Bunların yanı sıra bazı hastaneler kayıtsız/belgesiz göçmen kişilerin başvurması durumunda kolluk kuvvetlerine haber vermektedir.
- Ülkemizde birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında sunulan, bağışıklama, neonatal tarama programı, gebe/lohusa izlemleri, bebek/çocuk izlemleri, üreme sağlığı danışmanlığı gibi

hizmetler ücretsiz olarak göçmenler dahil, herkese sunulmaktadır. Düzensiz göçmenler Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) ne girişlerinde vatansız olarak kayıt edilmektedir.

COVID 19 kapsamında mültecilere sunulan sağlık ve sosyal hizmetler

Halen ülkemizde mültecilere hizmet sunan 29 ilde toplam 180 Göçmen Sağlığı Merkezi (GSM) ve diğer illerde TSM bünyesinde Yabancı Uyruklular Poliklinikleri (YUP) bulunmaktadır.

Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM):

- GSM’de çalışan hekim ve sağlık çalışanları için Sağlık Bakanlığı (SB) COVID-19 algoritmaları Arapça’ya çevrilmiştir.
- Personele eldiven, maske, alkol bazlı el antiseptiği, yüzey dezenfektanı gönderilmiş olup, ek talepleri karşılamak için çalışmalar yapılmaktadır.
- GSM’ye başvuruda ateş ölçümü yapılmaktadır ve hastalar gerekli görülürse hastaneye yönlendirilmektedir.
- Bazı GSM’lerde hastalar 5’erli gruplar halinde içeriye alınmaktadır. Ancak hava şartlarının kötü olduğu durumlarda bu kuralın uygulanması zorlaşmaktadır.
- GSM’lerin çoğunda günde iki kere binde 10’luk çamaşır suyu solüsyonu ile temizlik yapılmaktadır.
- Gebe izlem, çocuk izlem, aşı vb. uygulamalar ayrı odalarda yapılmaya çalışılmakta, ancak bu durum bekleme alanlarında problem yaratabilmektedir.
- Gebe izlem, bağışıklama gibi rutin işler sürdürülmeye çalışılmaktadır.
- Kanser tarama hizmeti için, eğer gelmesi gerekenler gelmezse özellikle arama yapılmamaktadır.
- Suriyeli doktorlar, gerek sosyal medya, gerekse müracaat eden hastalara yüz yüze olarak salgın kontrolü ile ilgili uyarıları hatırlatmaktadır, ancak çalışanlar tarafından uyarıların pek etkili olmadığı belirtilmektedir.

Hastaneler:

- Görüşmelerde dil bariyerini aşmak için bazı hastanelerde tercüman mevcuttur.
- SUT’ta 09.04.2020 tarihindeki değişiklik ile pandemi tedavisi “acil hal” kapsamına alınmıştır.
- COVID-19 hastalığı ile mücadele kapsamında 13/4/2020 tarihli 2399 sayılı Cumhurbaşkanı kararı ile herhangi bir sosyal güvencesi olup olmamasından bağımsız herkesin kişisel koruyucu malzemelere, tanı testlerine ve ilaç tedavisine ücretsiz erişebileceği güvence altına alınmıştır.

“Geçici koruma” altındaki Suriyeli kişilerin kaldıkları kamplarda COVID 19 sürecinde

uygulamalar:

- Örnek olarak Osmaniye kampında 9000 kişi kalmaktadır; burada Suriyeli 3 uzman hekim ve 5 pratisyen hekim çalışmakta, pratisyen hekimler 24 saat esasına göre çalışmalarını sürdürmektedirler.
- Osmaniye Kampı’nda giriş çıkışları sınırlandırılmış; kampa giriş çıkış günde 3000 kişiden 1000 kişiye düşürülmüştür. Her aileden bir kişinin çıkışına izin verilmektedir. Giriş çıkışlarda ateş ölçümü yapılmakta ve öksürük, kas ağrısı gibi semptomlar sorgulanmaktadır. Olası vakalar özel nakil araçlarıyla hastaneye gönderilmekte, test sonuçları gelene kadar evlerinde izole olmaları sağlanmaktadır.

COVID 19 ve alınacak önlemler konusunda bilgilendirme:

- Sağlık Bakanlığı (SB) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kaynakları üzerinden mültecilere yönelik temel bilgilendirme dokümanları hazırlamaktadır.
- SB'nin güncel tanı ve tedavi algoritmaları hizmet sunucular için Arapçaya çevrilmektedir.
- Sıhhat projesi kapsamında İl Sağlık Müdürlükleri, doktorların farklı dillerde bireysel önlemleri anlattığı videolar çekip sosyal medyada yayınlamaktadır.
- El yıkamaya ilişkin bilgileri içeren Arapça dokümanlar GSM lerde ve internette bulunmaktadır.
- TV karakterlerinin rol aldığı, 14 kuralın anlatıldığı kamu spotu için alt yazılı versiyon hazırlanmaktadır
- Farklı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve uluslararası örgütler konu hakkında bilgilendirici dokümanlar hazırlamaktadır:
 - UNFPA tarafından hazırlanan dokümanlar, ilişkili STK'larca Arapça ve Farsça'ya çevirerek sosyal medya hesaplarından paylaşılmaktadır.
 - Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (ASAM) web üzerinden Farsça-Arapça-Türkçe bilgilendirmeler yapmaktadır. Ayrıca, COVID 19 için bir sayfa hazırlamıştır: <https://covid19.sgdd.org.tr/>
 - İltica ve Göç Araştırmaları Derneği –İGAM korona için mülteci yardımları vb. başlıklarla webinarlar düzenlemektedir.
- Düzensiz göçmenler için bilgi, eğitim dokümanları İngilizceye çevrilmiştir.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin farklı dillerde hazırladığı salgınla ilgili bilgilendirme ve bireysel korunma yöntemlerini anlattığı ve sosyal medyada paylaştığı videolar bulunmaktadır.

COVID 19 sürecinde yaşanan sorunlar

Hastaların tanı, tedavi ve izolasyon sürecinde yaşanan sorunlar:

- Kayıtsız/belgesiz göçmenlerin kayıt ve testlerini yapılması için HSYS ye “vatansız” girişi uygulaması başlatılmıştır. Ancak bu konuda yayımlanmış bir mevzuatın olmaması uygulamada farklılıklara yol açmakta, hastaların tespit ve izlenmesinde sorun yaratmaktadır.
- COVID 19 pozitif çıkan “geçici koruma” altında ya da uluslararası koruma altındaki kişilerle dil bariyeri nedeni ile fiyasyon çalışması öngörüldüğü şekilde yapılamamaktadır.
- Fiyasyon için aranan kişilerle dil bariyeri nedeni ile iletişim kurulmakta zorlanılmakta; pozitif olma durumunun sınır dışı edilme korkusu yaratması nedeni ile sağlık personeli nitelikli bir görüşme gerçekleştirememektedirler.
- Bir çok kişinin beraber yaşadığı barınma koşullarında gerekli hijyen koşullarının sağlanması ve uygun izolasyon mümkün olmamaktadır.
- COVID 19 salgını başladıktan sonra göçmenler arasında işsizlik oranı artmıştır. Bu durum kişilerin öncelikle beslenme gibi temel hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişimini etkilemektedir.
- Genel sağlık sigortasından yararlanamayan kayıtsız/belgesiz göçmenlerin hastaneye kayıt aşamasında neler yapılacağı ile ilgili standart ve yazılı bir düzenleme olmaması nedeni ile sorun yaşanmaktadır. Bu kişilerin yatış gerektiren bir tedaviye ihtiyaçları olduğunda, yatışın ücrete tabii olup olmayacağı konusunda bir açıklama yapılmamıştır.
- Türkiye’de farklı şehirlerde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kişiler için birçok şehirde Valilikler tarafından COVID 19 pandemisi hijyen ve korunma koşulları ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bu kişiler arasında mülteciler de yer almaktadır. Örnek olarak “Mevsimlik tarım

işçilerinin konaklayacakları tesis, konteyner, çadırlarda yatak aralarının en az bir buçuk metre olacak şekilde yerleştirilmesi, sosyal alanlarda kişiler arası mesafenin korunması, kapalı alanların sıklıkla havalandırılması, havalandırılmıyor ise mesafelerinin en az 3 metre artırılması gerektiği bilgisi paylaşılmıştır. Çadırlar arası mesafenin artırılmasına, bu yolla yerleşke alanında nem ve ıslaklığın en aza indirileceği ortamın oluşturulması İl/ilçe Sağlık Müdürlükleri ve Toplum Sağlığı Merkezi Başkanlıklarınca sağlık hizmetlerinin verilmesi ve devamlılığının sağlanması kararı alındı” şeklinde düzenlemeler mevcuttur. Ancak, bu gibi uygulamalar gerekli hijyen şartlarına uygun değildir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma alanlarının yerleşim merkezlerine uzak olması ve birçoğunun genel sağlık sigortası olmaması sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını engellemektedir.

- Türkiye'nin Yunanistan sınırına geçiş izni vereceği haberi üzerine 2020 Şubat sonu ve Mart ayı itibari ile farklı şehirlerden birçok göçmen Edirne-Yunanistan sınırına ulaşmıştır. Bu kişilerin bir kısmı pandemi sürecinde yaşadıkları yerlere geri dönmüş, kalan kişiler ise COVID 19 nedeniyle sınır kapısının kapatılması üzerine 27 Mart tarihinde otobüslerle 9 farklı şehirde geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiştir. Bu merkezlerde 14 gün karantinede tutulmaları öngörülmüştür. Edirne'den 9 farklı şehirlerde geçici barınma merkezlerine yerleştirilen 5.800 mültecinin 14 günlük karantinası 12 Mart tarihi ile bitmiş ve kişiler otobüslerle farklı şehirlere götürülmüştür. Ancak, bazı kişilerin İzmir otopark çevresinde açık alanda kendi imkanları ile barınmaya çalıştıkları tespit edilmiştir.
- GSM'lerinin sayısal olarak azlığı nedeniyle mültecilerin birinci basamak hizmet sunan GSM'lere ve rutin hizmetlere erişimi zorlaşmaktadır. Ayrıca, Covid şüphesiyle başvuranlar doğrudan hastaneye yönlendirildikleri için hastaneye ulaşımında toplu taşımayı kullanmak zorunda kalmaları mülteciler açısından risk oluşturmaktadır.

Saptanan sosyal ve ekonomik sorunların sağlık koşullarına etkisi

- Kalabalık evlerde yaşayan ve hastalık belirtisi gösteren kişiler damgalanma ve evden atılma korkusu ile sağlık hizmetlerine geç başvurmaktadır. Ayrıca Covid pozitifliklerinin onaylanması durumunda evden ve işten atılma korkusu ile bu bilgiyi ev veya iş yerinde paylaşmamaktadırlar.
- Kişisel koruyucu kapsamında tüm göçmenlerin ve özellikle de kayıtsız/belgesiz göçmenlerin maskeye erişiminde zaman zaman kısıtlılık bulunmaktadır.
- Mülteciler arasında da işsizliğin artması barınma şartlarını, beslenme ve sağlık giderlerini ödeme durumlarını zorlaştırmaktadır.
- Bazı göçmenlerin bu süreçte bazı yerlerde kayıtsız çalışmaya devam ettikleri ve pozitif olmaları durumunda bile maddi gelirlerinin kısıtlı olması nedeni ile gerekli izolasyonu sağlamayarak işe gitmeye devam etmektedirler.
- Gündelik kazanç ile geçinen mülteciler ve özellikle LGBTİ+ bireyler geçim sıkıntısı yaşamaktadır ve buna bağlı olarak temel besin maddelerine erişimleri sınırlıdır.
- Erişilebilen hijyen malzemeleri kısıtlıdır ve çocuk bakım malzemelerine ihtiyaç bulunmaktadır.
- Göç idaresi COVID 19 süresince görüşmeleri durdurduğu için kayıt süreçleri devam eden kişiler belirsizlik içinde kalmışlardır.
- Pandemi koşullarında mülteci kadınların durumuna ayrıca önem vermek gerekmektedir. Kamplarda, gecekondualarda zor ve sağlıksız koşullarda yaşamalarının yanısıra, sokağa çıkmama ve evde kalma sürecinde ev içinde şiddete uğrama olasılıkları artmaktadır. Dil sorunu ve yabancı düşmanlığı nedeniyle şiddet uygulayan eşlerini ihbar ettiklerinde sınır dışı edilme

korkusuyla güvenlik, adli kurumlar ve sağlık kurumlarından gerekli hizmeti alamama riskleri de söz konusudur.

COVID 19 sürecinde yaşanan diğer sağlık sorunları

- Gebelerin, kronik hastalığı olan kişilerin ve aşıların nasıl takip edileceğine dair bilgilendirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu süreçte doğum için hangi hastanelere başvurulabileceği konusunda öncelikle GSM lerin ve konu hakkında çalışan STK'ların bilgilendirilmeye ihtiyacı vardır.
- Çoğu hastanenin pandemi hastanesi kapsamına alınması nedeni ile gebelerin doğum için hangi hastaneye gidecekleri konusunda bilgilendirmeye ihtiyaçları olacaktır. Hastaneye gidememe durumunda evde doğum olasılığı artacaktır. Bu da hem anne hem de bebek için önemli riskler yaratacaktır.
- Benzer nedenlerle, COVID-19 süresince çocuk aşılarının takibi konusu da sorunlu olabilecektir. Mültecilere ulaştırılacak bilgilerde rutin hizmetlere alacakları sağlık kuruluşları konusunda da bilgi verilmesi önemlidir.

Tanı ve filyasyon sürecinde sorunlar

- Saha çalışmalarında farklı dil bilen (Arapça, Farsça, İngilizce gibi) sağlık çalışanlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca ilgili STK'lar ile iş birliği yapılırsa mülteciler açısından güven artırılacak ve gerek duyulduğunda tercüman desteği alınabilecektir.
- Covid-19 ile ilgili olarak sağlık hizmetlerine erişim, tanı ve sonrasındaki tedavi süreci konusunda bilgilendirici dokümanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için farklı dillerde video ya da yazılı dokümanlar hazırlanabilir.
- 2019 Ağustos ayından bu yana uygulamada olan, özellikle İstanbul'da başlayan, kayıtsız veya ikamet etmesi gereken şehirde bulunmayan kişilerin tespit edilmesi ve kolluk kuvvetlerine haber verilmesi bu süreçte kaldırılmalıdır. Kayıtsız/belgesiz kişilerin kolluk kuvvetlerine teslim edilmesi durdurulmalıdır. Böylelikle, kayıtsız/belgesiz kişilerin yakalanma korkusu ile hizmete başvurmadan kaçınmaları veya geç başvuru engellenebilir.
- Mevsimlik göçmen tarım işçilerinin barınma şartları ve gerekli hijyen koşullarının sağlanması için yerel yönetimlerin desteği gerekmektedir. Ailelerin ayrı ayrı barınabileceği şartlar oluşturulmalı, çalışma saatleri azaltılmalı ve belirli aralıklarla sağlık kontrolleri yapılmalıdır.
- Şu anda Türkiye-Yunanistan sınırından karantina süreci sonrası farklı şehirlere götürülen kişilerin barınma şartları için destek olunmalıdır. Özellikle hijyen koşullarının sağlanmasına çalışılmalı, gerekirse semptomları olan kişilere kişisel korunma malzemeleri sağlanarak en kısa zamanda barınacakları yerlere ulaştırılmaları sağlanmalıdır.

Tedavi sürecinde sorunlar

- Kayıtsız/belgesiz ve GSS'ı olmayan göçmenlerin tanı ve tedavi sürecinde hastanelerde kayıt sorunu yaşamamaları için HSYs sisteminde "vatansız" olarak giriş yapılmaktadır. Ancak bu düzenlemenin yazılı bir mevzuat olarak yayımlanması ve mültecilere de duyurulması gerekmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek

- İşsiz ve maddi gerekçelerle pozitif olmalarına rağmen çalışmaya devam eden göçmenlere ekonomik destekte bulunulmalı, çalışmaları engellenmelidir.

- Tedavi ve sonrasında maddi desteğe ihtiyacı olan göçmenlerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın olanaklarından yararlanması sağlanmalıdır.
- Mülteci kadınlarla özellikle ev içi şiddet konusunda özel olarak çalışma yapılmalı, kendi dillerinde başvurabilecekleri yerlerin bilgisi paylaşılmalıdır. Gerekli durumlarda kadına ve kız çocuklarına yönelik hizmet ve bilgiye erişimleri ile ilgili tercüman desteği sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Resmi Gazete Acil Sağlık Hizmetlerinin Sunumu Genelgesi 2008/13, 2010/16

Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü- Finansal Analiz ve Faturalandırma Başkanlığı 21/01/2020 No: 96773357-045.99 Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılara Sağlık Hizmeti Sunumu

IBC ve COMEST (2020) Statement on Covid-19: Ethical Considerations from a Global Perspective, Paris, France

Resmi Gazete 22/10/2014 tarihli 29153 sayılı. Geçici Koruma Yönetmeliği

Resmi Gazete 04/11/2015 tarihli 9648 sayılı. Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslarda Değişiklik Yapılması

Resmi Gazete 13.07.2017 tarihli ve 30123 sayılı Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik

Resmi Gazete 16/03/2018 tarihli ve 30362 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Resmi Gazete 24/12/2019 30988 sayılı Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 07.02.2020, Uluslararası Koruma Kapsamındaki

Gazete Haberleri

<https://sendika63.org/2020/04/osmaniyeden-izmir-getirilen-multeciler-otogarda-kaderlerine-terk-edildi-paramiz-yok-ye-yapacagimizi-bilmiyoruz-584021/>

<https://twitter.com/gazeteduvar/status/1249234546630877186?s=08>

<https://www.google.com/mymaps/viewer?mid=1vOwviBx3UMUjnWaC0gKxMMnaQgCiX29Z&hl=tr>

Göçmenler için hazırlanan bilgilendirme siteleri ve dökümanlar

<https://covid19.sgdd.org.tr/>

<https://www.youtube.com/watch?v=sVJqw2mP6WY&feature=youtu.be>

<https://www.dropbox.com/sh/cg26o0fwlhmp2wt/AABYZGpUbylNmyT392i3cxXKa?dl=0>

**Bu yazıda geçici koruma altındaki Suriyeliler, şartlı mülteciler, düzensiz/belgesiz göçmenler gibi farklı statülerde bulunan kişilerin tümü için "mülteci" terimi kullanılmıştır.*

Bu metin HASUDER adına Uzm. Dr. Deniz Mardin, Prof. Dr. Şevkat Bahar Özvarış, Prof. Dr. Sibel Sakarya, Uzm. Dr. İlker Kayı, Uzm. Dr. Gül Gürsoy, Uzm. Dr. Neslihan Yukarıkır, Arş. Gör. Dr. Anıl Başpınar tarafından hazırlanmıştır.